

FÉLELMI REAKCIÓS ESETEK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉBŐL

DOI <https://doi.org/10.29068/HO.2023.3-4.70-78>

SZERZŐ Mokánszki Zoltán, Múlt-kor történelmi magazin, az NKE Hadtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza (ORCID: 0000-0001-6937-0518, MTMT: 10077183)

KULCSSZAVAK első világháború, félelem, szimulációk, neurózis

ABSZTRAKT *A félelem szerves része életünknek és mindennapjainknak. Enyhe megnyilvánulásoktól kezdve a főbiáig számtalanszor találkozunk vele életünk során. Így nem csoda, ha az ember életöztönétől hajtva a háborús körülmények között félelmet tanúsít. Ennek egyik megnyilvánulása a történelem során, hogy a katonák szimulációkkal próbálták elkerülni a háborúval járó közvetlen életveszélyt. Az első világháború előtt és alatt már számos esetet feljegyeztek, melyek szerint a katonák igyekeznek a frontszolgálatot elkerülni. Jelen dolgozatban az első világháborús Magyar Királyságból mutatok be néhány példát ezek közül. Mindenekelőtt azonban le kell szögezni, hogy a cikkben történelemkutatói szempontból vizsgálódom, így nem konkrét diagnosztika-, illetve reakcióelemzést mutatok be, hanem valós esetek bemutatásával igyekszem gazdagítani a félelemreakciók megjelenési formáinak irodalmát.*

A TÉMA AKTUALITÁSA

A történelem során mindig akadtak katonák, akikre a háborúk vagy fegyveres konfliktusok, illetve az azok által indukált félelem a harci cselekmények szempontjából – egyénileg, kisebb vagy magasabbegységek tagjaiként egyaránt – negatívan hatottak. Napjaink fegyveres konfliktusaiban is előfordulhatnak olyan esetek, amikor a félelmi reakciók szimulációs eseteket okozhatnak. Ezeket fontos kiszűrni, hiszen korábban ártatlanul is állítottak hadbírószám elé, illetve ítélték el

olyan katonákat, akik súlyos traumákat szenvedtek, de szimulánsoknak gondolták őket. Ezért fontos, hogy a szimulánsokat kiszűrjék, a valódi betegeket pedig megfelelő ellátásban részesítsék. Mind ezen okok miatt fontosnak tartom, hogy bemutassak néhányat a korábbi hiteles szimulációs leírások közül, hiszen ezeknek az eseteknek a kiszűrése nemcsak az esetleges felelősségre vonást, hanem a valódi rászoruló betegek gyorsabb és hatékonyabb ellátását is biztosíthatja.

MI A FÉLELEM?

A magyar nyelv értelmező szótára szerint egy nyugtalanító vagy szorongó érzés, amelyet vélt, valós vagy képzelt veszély vált ki az emberben.¹ A Keresztyén bibliai lexikon hasonlóan fogalmazza meg ezt az állapotot.² A két fogalomgyarázatban közös, hogy ez a szorongó érzés az emberben szenvedést okoz. A félelmet korábban belső állapotként, illetve veszélyérzetként írták le. Azonban ez csak a szubjektív oldal, ugyanis az egész személyiséget áthatja, és nem csupán érzelem, hiszen fiziológiai megnyilvánulásai is vannak. A félelemérzet visszahat az idegrendszerre és beindítja a belső elválasztású mirigyeket. Az idegrendszer ezek után cselekvésre készíti a testet, ami támadásban, védekezésben vagy menekülésben mutatkozik meg. Egy másik oldalt vizsgálva az is megfigyelhető, hogy ebben az állapotban a katonák csak a kiváltó tényezőket érzékelik, a külvilág egyéb elemeit nem. A félelem funkcióját tekintve arra szolgál, hogyriadókészültségbe helyezze

a szervezetet, amely ezáltal hatékonyan tudja fogadni a veszélyt. Ez azonban csak a normál tartományban lehetséges. A csekély vagy túlságosan erős hatások túlterhelhetik az embert, és ilyenkor egy irányvesztett tevékenység-túltengést (pánik) vagy bénultsági (sokk) állapotot idéznek elő.³

A félelem mindenesetre természetes egy olyan közegben és állandó stresszhelyzetben, amikor a katona minden másodpercben életveszélyben van, mindemellett nemcsak a haláltól fél, hanem attól is, hogy bármikor olyan sérülést szenvedhet, ami egy életre meggyomoríthatja. Azért, hogy ezt elkerüljék, számtalan olyan eset történt, amikor a katonák valamilyen fizikai vagy mentális problémát szimuláltak vagy akár öncsonkításokat hajtottak végre azért, hogy a fronttól távol, valamivel jobb ellátásban és biztonságos közegben tudhassák magukat. A következőkben ezekből az esetekből fogok néhányat bemutatni.

EGY PÉLDA A KIBÚVÓRA: AZ ÖNCSONKÍTÁS

A katonai szolgálat alól történő kibújási szándéknak számos példája van az első világháború éveiből. Békeidőben a legapróbb testi eltorzulások is legendákk

a katonai szolgálat alóli mentességhez.⁴ A 20. század elején a katonák azonban megsejtették, hogy a sebesülés kívánatos is lehet, hiszen az orvosi ellátás eljutott

1 Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/f-28F2F/felelem-29E6B/> (A letöltés időpontja: 2024. január 22.)

2 Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/f-C9C6F/felelem-C9CB8/> (A letöltés időpontja: 2024. január 22.)

3 J. Leifert: Félelem és bátorság. In: Csapatpszichológia. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 259–262. o.

4 Schmidt Béla: A katonai szolgálat alól való kimenekülés általános orvosi szempontból (színlelés és öncsonkítás). In: Budapesti Orvosi Ujság. 1917/1. 4. o.

arra a szintre, hogy túlélhessék ezeket.⁵ A háború alatt az enyhe „tünetek” már kevesek voltak, így a szimulációk és az öncsonkítások száma is megnőtt. Szükségessé váltak azok a gyakorlott orvosi eljárások, melyekkel ki tudták szűrni a szimulánsokat, illetve azokat, akik valamilyen önkéntes vagy népfelkelő ezredbe jelentkeztek, és betegségükről nem adtak információt.⁶ Háborús időszakban mindenhol emelkedett a színlelők számaránya. Oroszországban az 1904–1905-ös orosz–japán háború során a dagados megbetegedések száma nőtt meg látványosan. Ezekkel az esetekkel kapcsolatban a későbbi vizsgálatok során kiderült, hogy szándékosan fecskendeztek parafint⁷ a bőr alá. E szándékos testi változtatásokat öncsonkításnak nevezhetjük, amelyet Schmidt Béla szerint a legegyszerűbb módon belső és külső öncsonkításokra oszthatunk fel.⁸

Belső öncsonkításnak fogható fel a mérgezés, melyet például erős gyógyszerek fogyasztásával lehet előidézni, de szintén kedvelt volt a vér használata is vérköpéshez vagy vérvizeléshez. Ezenfelül köztudottan nemi beteg prostituáltakat is „használtak”, hogy nemi úton terjedő betegségek miatt mondhassák magukról, hogy alkalmatlanok a kato-

nai szolgálatra. Gyakran végeztek külső öncsonkításokat is, elsősorban az érzékszerveken, illetve a bőrön. Mindezek mellett gyakori volt a külső sérülések gyógyulásának hátráltatása is.⁹ A külső öncsonkításokkal kapcsolatban meg kell említeni, hogy a háború elején még általános volt, hogy közletről lőtték magukat karon vagy lábon a katonák. Ezt a tevékenységet a szakértők azonban fel tudták deríteni, így a későbbiekben a katonák átálltak a belső öncsonkításokra, amelyek közül a legnépszerűbb valamilyen sav vagy lúg nyelése volt.¹⁰

Egy frontpéldaként Szurmay Sándor gyalogsági tábornok¹¹ külső öncsonkításra vonatkozó leírását mutatom be. Ebben Szurmay leírja, hogy természetesen neki (és persze mindenkinek) tudomása van olyan katonákról, akik próbálják elkerülni a frontszolgálatot. Ennek egyik rendkívül ritka megnyilatkozása az öncsonkítók tábora. Limanova után találkozott egy esettel, amikor az egyik baka vígan ment vele szembe szabályszerűen felkötött jobb karral. Orvosfőnökének meghagyta, hogy bontsa ki a kötést, ám a honvéd természetesen nem akarta azt. Végül sikerült kikötnetni és akkor látták, hogy a jobb mutatoujja, ami a lövéshez kell,

5 John Keegan: A csata arca: A közkatonák háborúja, 1415–1976. Agincourt, Waterloo és a Somme. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013.

6 Szedlák Ödön: Idegbetegségek színlelése és aggravalása katonai szolgálat alatt. In: Budapesti Orvosi Ujság. Budapest, 1916/22. 169. o.

7 Két fajtája van: A parafinviasz szintelen, szagtalan, viaszos tapintású anyag. A folyékony parafin a kőolaj-finomítás mellékterméke.

8 Schmidt Béla: A katonai szolgálat alól való kimenekülés általános orvosi szempontból (színlelés és öncsonkítás). In: Budapesti Orvosi Ujság. 1917/1. 5–6. o.

9 Schmidt Béla: A katonai szolgálat alól való kimenekülés általános orvosi szempontból (színlelés és öncsonkítás). In: Budapesti Orvosi Ujság. 1917/1. 6–7. o.

10 Jankovich László: Érdekes öncsonkítások. In: Az I. világháború magyar orvosi emlékeiből. Összeállította: Kapronczay Károly és Kapronczay Katalin. Magyar Orvostörténelmi Társaság, 2016. 489. o.

11 Életrajzát részletesebben lásd: Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010. 301–303. o.

belülről kifelé sima sebbel át van löve. Vallatásra az illető elmondta, hogy nemrég került vissza a frontra, ugyanis volt már sebesült. Az orvos a bal mutatóujjon ugyanilyen gyógyult sérülést

látott, így kiderült, hogy mindkét esetben öncsonkító volt. Szurmay visszaküldette a katonát a frontra egy tábori csendőrrel, hogy a harctéren biztosan meggyógyítsák.¹²

MÁSFÉLE ESETEK: A SZIMULÁCIÓK

Már az első világháború idején is többen leírták, hogy láttak a bevonulók körében sápadt, remegő, halálfélelemmel érkező embereket az orvosi vagy sorozási pontokon. Orvosi vizsgálat során a váróban több olyan eset is előfordult, amikor az egyik baka a másiknak elmondta, hogy milyen bajai vannak, és ezek némelyike természetesen akár súlyos is lehetett.¹³ A háború mentális betegséget magukkal hordozó katonák kezelése a korszakban megoldhatatlan probléma volt, ezért fontosak voltak az orvosi vizsgálatok, annál is inkább, mert a harcból ily módon kieső katonákat minél hamarabb pótolni kellett.

A valódi betegeket sokszor hisztériásnak, neuraszténiásnak, neurózisosnak titulálták, rosszabb esetben gyávának és szimulánsnak. A valódi betegekkel sem bántak „kesztyűs kézzel”, hiszen a legtöbb orvos és pszichiáter a háború időszakában gyors megoldásokat akart kínálni a hadseregnek, így számos módszert kipróbáltak: gyógyszeres kezelést, hideg- vagy forróvízes kúrát, sötét

kamrába zárást, valamint az elektromos terápiát.¹⁴ Azonban a szimulánsok számos módszerrel tették próbára tették a kor orvosait: végtagjaikon mesterségesen idéztek elő fekélyeket és keléseket, neurózisos tüneteket produkáltak, gyermekkori sérüléseket mutattak be vagy súlyosbítottak stb. E szimulációs esetek felderítése sokszor komoly nyomozómunkát igényelt.¹⁵

Az egyik legnépszerűbb az epilepszia utánzása volt – dacára annak, hogy ez rendkívül nehéz. Mindenki tudja azonban, hogy ez a spontán tünetekkel fellépő betegség gyógyíthatatlan, így sokan megpróbálták utánozni. Akik keveset tudtak róla és gyengén színlelték (például padlóra eséskor vigyáztak, nehogy nagyon megüssék magukat), azokat hamar tetten érték. Az élelmesebbek szappanhabot helyeztek a szájukba, és/vagy atropint cseppentettek a szemükbe, hogy pupillájuk a vizsgálatok során tág legyen. Akadtak olyanok is, akik még a nyelvüket is véresre harapták, hogy hitelesnek tűnjön a mutatóványuk.

12 Vitéz uzsoki báró Szurmay Sándor: A magyar katona a Kárpátokban. Élmények és tapasztalatok a világháborúból. Erdélyi Szalon Könyvkiadó, 2022. 38–39. o.

13 Szedlák Ödön: Idegbetegségek színlelése és aggravalása katonai szolgálat alatt. In: Budapesti Orvosi Ujság. Budapest, 1916/22. 169. o.

14 Mokánszki Zoltán: A PTSD-szerű tünetek jelenléte az első világháborús Magyar Királyságban. In: Hadtudományi Szemle 2023/1. 56–57. o.

15 Schmidt Béla: A katonai szolgálat alól való kimenekülés általános orvosi szempontból (szinlelés és öncsonkítás). In: Budapesti Orvosi Ujság. 1917/1. 5. o.; valamint Szedlák Ödön: Idegbetegségek színlelése és aggravalása katonai szolgálat alatt. In: Budapesti Orvosi Ujság. Budapest, 1916/22. 169. o.

Általában az orvos távollétében történtek a rohamok, de amikor megtudták, hogy csak akkor fogadható el a „betegségük”, ha a „tüneteiket” az orvos észleli, többségük rögtön a doktorok előtt is próbálkozott. Természetesen egyéb betegségekkel is próbálkoztak a kibúvók. Az olvasott betegek sokszor buktak bele abba, hogy az adott betegség összes tünetét igyekeztek színlelni, míg a kevésbé olvasottak gyengén játszották meg tüneteiket, illetve, ha az orvos kiegészítette valami oda nem illővel, hajlamosak voltak azokat is elsajátítani.¹⁶

Most jöjjen két konkrét eset példaként arra, hogy mikkel próbálták kijátszani a rendszert a katonák:

„A.-, 26 éves népfelkelőujoncz „rosszbetegségről” panaszokodik, mely hetenként egyszer-kétszer jön reá. Megnyugtatom, hogy a rohamnak általam történt észlelése után felülvizsgálatra fogom küldeni. Pár héten át a gyakorlótérről ismételt hozták haza, mert epilepsiás rohama volt; a laktanyában is összeesett, de miután ilyenkor nem voltam jelen, csak fokozottabb megfigyelését rendeltem el. Egy alkalommal a laktanyabeli orvosi rendelőben esett össze, a midőn betegségére vonatkozólag mar egy jó negyedórán át intéztem hozzá kérdéseket, melyekre nyugodtan értelmesen válaszolt, prodromális¹⁷ tüneteket nem észleltem. Igaz, hogy a földrezuhanás nagy erővel történt a test egész hosszában, de ezen össze-

esést nem jellemezte az izmok tonusus állapota, melynek következménye a test egyensúlyának elvesztése. A görcsös állapot abból állott, hogy katonánk kinyújtott karokkal, lábakkal hadonászva csapkodta a padlót. Clonusnak¹⁸ nyoma nincs, a törzs megmarad fekvő helyzetében, a torzsiszmok convulsiói¹⁹ nem jönnek létre. „Roham” alatt szemhéjait görcsösen lezárva tartotta, ha szemhéjait kinyitottam, szemtekeit felfelé fordította. A cornea²⁰ érintésére szempislogás jön létre. Személyzetemnek hallgatást intve, vártuk a roham végét, a mikor is a perczekig tartó síri csöndben katonánk a görcsök állandó produkálása közben félszemét kinyitotta, vajjon figyeljük-e meg őt, nem tudván ugyanis mire vélni a nagy csendet. Személyzetemnek önkénytelen kacagása jobb észre térítette és beszüntette hadonászásait. Pupilláit megvizsgálva, azokat középtágaknak, szabályosaknak találtam, fényre prompt reagáltak. Később beismerte szándékát, mely tévútra vezetésünkre irányult.”²¹

„B., 28 éves népfelkelőújoncz bevonulása óta gyakran kereste fel a laktanyabeli rendelőt. Panaszai fejnyomások, szédülések, általános gyengeség érzés, félelmi érzetek, álmatlanság. A különben jól fejlett és táplált katonát megvizsgálva, felmagasztalt szív működésén kívül más kóros eltérést nem találtam. Egy-két napi pihenőt adtam neki es biztató szavakkal elbocsátottam. Miután minduntalan ugyanazon panaszokkal jelentkezett,

16 Szedlák Ödön: Idegbetegségek színlelése és aggravalása katonai szolgálat alatt. In: Budapesti Orvosi Ujság. Budapest, 1916/22. 169–171. o.

17 A betegség kezdetét jelző tünetek.

18 Görcsös vagy önkéntelen izomrángás.

19 A szó jelentése görcsöt jelent, így nyilvánvalóan arra vonatkozik az állítás, hogy az izmok nem állnak görcsben.

20 A szemgolyó külső védőburkának a része.

21 Szedlák Ödön: Idegbetegségek színlelése és aggravalása katonai szolgálat alatt. In: Budapesti Orvosi Ujság. Budapest, 1916/22. 170. o.

különösen fejnnyomásokat, állandó fejfájásokat említve, s miután feljebbvalói arról értesítettek, hogy örökös panaszai miatt semmire sem tudjak használni, bajának megfigyelése és megállapítása végett áttettem az x . . .-i tartalékkórházba. Két hét *mulva* visszakapjuk a beteget s az átküldött kórházi leletben diabetes mellitus kórjelzést találok 4% cukortartalommal.

Feltűnt a dolog, mert ily nagy cukorszázalék mellett sohasem említett oly tüneteket, a melyekből diabetesre lehetett volna következtetni. A beteg vizeletét megvizsgáltam és erős cukorreactiót kaptam. A kórházi bizonyítvány alapján, mint szolgálatra kevesbbé alkalmas, *segédszolgálatra* lett elküldve egy nagyobb városba. Pár nap *mulva* innét is visszakerül egy helyőrségi kórház bizonyítványával, mely szerint erős cukorbetegsége miatt *segédszolgálatra* is alkalmatlan, *felülvizsgálatra* utasítatik. *Felülvizsgálatásáig* a pótzászlóaljnál marad és naponta berendeljük orvosi vizsgálatra. A reggeli rendeléskor pontosan megjelent; minden alkalommal vizeltettük, a vizelet mindenkor erős cukorreactiót adott. Feltűnt azonban, hogy az átnyújtott vizelet hideg, továbbá, hogy katonánk most sem panaszkodik polyuriarol²² polydipsiarol.²³ A legközelebbi alkalommal felszólítottam, hogy *vetközson* le teljesen meztelenre. Betegem *elsápadt*, félrevonult és lassan, kínosan *vetközödni* kezdett. *Segédszemélyzetemmel* együtt módomban volt megfigyelni a *vetközödést*, mely különösen az alsónadrág lehúzásakor

nyújtott érdekes látványt. A nekünk háttal álló katonára az alsónadrág alatt *czombjáról* igyekezett valamit lebogozni s sietve kabátja zsebébe rejteti. A teljesen meztelenre *vetközött* katonát most magam előtt vizeltettem, ez alatt pedig egy orvosnövendékem előhúzta a kabátzsebébe eldugdosott dolgot, mely nem volt egyéb, mint két, folyadékkal telt 100 gr.-os üveg, mindegyike egy-egy kendőcsücskére erősítve. A tőle vett vizeletet most megvizsgáltam, a mikor is cukornak nyomát sem találtam. Ugyanekkor megvizsgáltam a két üvegben levő folyadékot, mely vizeletnek bizonyult s a melynél erős cukorreactiót kaptam. Katonánk tehát felhasználva azon körülményt, hogy nagy elfoglaltságunk mellett nem figyeltük meg őt a vizelés alkalmával, valamint hogy természetes dolognak tartottuk a beteg szeméremérzetének tiszteletben tartását akkor, a midőn megengedtük neki, hogy egy sarokba vonuljon felre vizelni, a vizelő-üvegbe mindenkor a *czombjaira* erősített cukros vizeletet tartalmazó üvegből öntött bizonyos mennyiséget és azt adta át nekünk. Ugyanígy manipulált a kórházakban is, hol szinten gyanakvás nélkül fogadták el vizeletét. A vizsgálat kiderítette, hogy egy súlyos cukorbetegségben szenvedő hozzátartozója szállította neki minden nap a manipulációra alkalmas cukros vizeletet.²⁴

Ebben a két bekezdésben láthattuk a szimulációk két verzióját. Az elsőben azt, hogy egy kevésbé művelt ember próbált epilepsziát színlelni, amit túlságosan együgyűen végzett, így hamar

22 Az az állapot, amikor 24 óra alatt nagy mennyiségű vizelet ürül (két liternél még csak feltételezés az állapot, három liter fölött biztosan beszélhetünk róla).

23 Állandó, folyamatos szomjúságérzet.

24 Szedlák Ödön: Idegbetegségek színlelése és aggravalása katonai szolgálat alatt. In: Budapesti Orvosi Ujság. Budapest, 1916/22. 170. o.

fény derült arra, hogy csupán szimuláns. A második nehezebb eset volt, ugyanis itt már egy okosabb ember próbált egy

hihető betegséget valóságként bemutatni, de végül bizonyos feltűnő jelek őt is elárulták.

A GYÓGYÍTÁS EGYIK LEGISMERTEBB MÓDJA: AZ ELEKTROSOKK-TERÁPIA

A Német Császárság területén Fritz Kaufmann, a Magyar Királyságban Gonda Viktor volt az eljárás melletti fő lándzsatoró. Kaufmann és Gonda egyaránt tárgyilagosan kezelte betegeit. Velük ellentétben Henszelmann Aladár azonban – aki szintén ennek az eljárásnak volt a híve – próbált humánus maradni, és igyekezett pácienseit a terápia mellett pozitív megerősítéssel a gyógyulás útjára léptetni. Ennek során kezelés közben és után már azt sulykolta betegeibe, hogy az állapotuk máris javult. A még humánusabbak próbálkoztak hipnózissal, pszichoanalízissel is gyógyítani. A pszichoanalízis hazai képviselője, dr. Ferenczi Sándor arról panaszkodott több levelében Freudnak, hogy ádáz harcot vív az elektromos terápiaiban hívókkal. A pszichoanalízis azonban hosszú folyamat, melyet a hadsereg és a politikai vezetés egyaránt kevésbé támogatott, így az elektrosokk-terápia került előtérbe.²⁵

A következő idézet egy valódi beteg – Gonda Viktor eljárása szerinti – kezelését ismerteti.

„Először az egyik *quadriceps femoris*²⁶ „közös pontjára“ (a térdkalács felett 3–4 harántujjnyira) és az ugyanazon oldali *peroneus-területre* (a szárkapocs fejecskéje alá) helyezek egy-egy széles

*elektrodót. Farádos áramot használok, lassan fokozva erősségét addig, míg az izmok erélyes összehúzódását el nem érem. Ekkor rögtön kikapcsolom az áramot és, az elektrodokat nem mozdítva el helyükről, az áram erejét kétszeresére emelem. E kis szünetben erős suggerálást gyakorolok szavaimmal, pl. most jön az életet adó áram és hirtelen kapcsolok. Ennek az áramnak az izmok tetanusos összehúzódását²⁷ kell kiváltania, ha nem váltja ki, addig fokozom az erősségét, míg a célzt elérem. A beteg fájdalmában felkiált, segédem lefogja karját, mert a beteg akaratlanul is védekezne és eltolná az elektrodokat. Az első kiáltásokra nem kapcsolom ki az áramot, hanem körülbelül csak V2 percz múlva. Ugyanezt a műveletet elvégzem a másik lábon is. Ezután mindkét *quadricepsnek* előbb leírt helyére helyezem az elektrodokat és ugyanazt az erős áramot bocsátom keresztül. Mindkét alsó végtag tetanus-szerű kinyújtása a *reactio*, rendszerint kisértékű felfelé való emeléssel. Most kikapcsolom az áramot és felszólítom a beteget, hogy a mint újból érzi az áramot, rögtön emelje magasra a lábát. Ezt hiszi a beteg hosszú hónapok óta való első akaratlagos mozgásának. Az áramnak ki-, majd bekapcsolásával e műveletet*

25 Mokánszki Zoltán: A PTSD-szerű tünetek jelenléte az első világháborús Magyar Királyságban. In: Hadtudományi Szemle 2023/1. 57. o.

26 Négyfejű combizom.

27 A tetanusos összehúzódás, míg az izom el nem éri a saját megrövidülésének határát.

8– 10-szer megismételtetem, közben verbalis suggestióval. Most mindkét peroneus-területre²⁸ teszem egyidejűleg az elektródokat. Az áram hatása közben felszólítom a beteget, hogy akaratlagon hajlítsa be a lábát. Egy-két kísérlet és a fájdalomtól szenvedő beteg szinte túlzottan tesz eleget felszólításomnak és rendszeren kifejezi abbeli óhaját, hogy megpróbálna járni. Azonban nem teszek eleget kívánságának, hanem rendszeren azzal a kifogással, hogy a kis ujjja még nem mozog jól, folytatom a mindinkább fájdalmassá váló villamozást 1–2 percig, miközben az áramot még kissé erősítem, és hogy a fájdalom még nagyobb legyen, közben áramot kapcsolok ki és be. Ennek hatása alatt a lábak hajlítását és ki-nyújtását ismételtetem. Ha e művelet már tökéletesen megy, az ágy szélére ültetem a beteget, kinek (miután kis szünet múlva szapora légzése és pulsusa lecsillapodik) erélyes

felszólításomra fel kell állnia, még pedig minden külső segítség nélkül. Rövid állás után ütemre lépéseket kell tennie. Ismét rövid pihenés, majd járás- és futógyakorlat, a mikor különösen fontos az, hogy tökéletes és minden remegéstől mentes legyen. A míg az első esetekben – június 8.-áig – gyengébb áramokat alkalmaztam, 2–3 órai kezelés után sem értem el mindig teljes sikert; a leírt erősségű áram mellett azonban a siker mindig teljes, még pedig válogatás nélkül a könnyű és legsúlyosabb esetekben is, eddig 251 esetben. Az áram behatásának leghosszabb időtartama 3–4 perc volt. A betegek, kiknek legtöbbje 6–22 hónapja ágyhoz kötött tehetetlen volt, saját lábán tér vissza a néhány száz méternyire levő kórterembe. Ideig-óráig fáradtsági érzetről panaszkodnak. Estére 0.5 gr. veronait adtam minden esetben, hogy nyugodt éjszakát biztosítsak a betegnek.²⁹

ÖSSZEZÉS

A félelem az ember természetes érzelmei közé tartozik. Háborús időszakban a katonák körében ennek egyik megnyilvánulása az öncsonkítás és a szimuláció. A harcok időszakában azonban ez több okból sem szerencsés. Egyrészt lefoglalja az egészségügyi kapacitást, másrészt az orvosok kevésbé tudnak foglalkozni azokkal, akiknek valóban szüksége van rá. Az első világháborúban ezenfelül az is problémát jelentett, hogy kiszűrjék a szimulánsokat a valódi betegek köréből. Ennek a folyama-

tát a kor néhány orvosának bizonyos esetein keresztül mutattam be, illetve két konkrét esettel is alátámasztottam. Ezek során az elsőt könnyű volt feldehárítani, a második azonban sok adminisztrációs tevékenységet és szakmai fejfájást okozott az orvosoknak. Rámutattam, hogy a szolgálat alól való menekülés nem előzmény nélküli, hiszen korábbi háborúkban is fordultak elő hasonló esetek, illetve betekinthetünk abba is, hogy egy valódi betegnek milyen esetleges kezelése volt.

28 A láb külső részére.

29 Gonda Viktor: A háború okozta „traumás neurosis” gyors gyógyítása. In: Orvosi Hetilap. Budapest, 1916/33. 445. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A magyar nyelv értelmező szótára (szerk.: Bárczi Géza, Országh László). <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/f-28F2F/felelem-29E6B> (A letöltés időpontja: 2024. január 22.)
- Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábor-szernagyok. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010.
- Gonda Viktor: A háború okozta „traumás neurosis” gyors gyógyítása. In: Orvosi Hetilap. Budapest, 1916/33.
- Jankovich László: Érdekes öncsonkítások. In: Az I. világháború magyar orvosi emlékeiből. Összeállította: Kapronczay Károly és Kapronczay Katalin. Magyar Orvostörténelmi Társaság, 2016.
- Keegan, John: A csata arca: A közkatonák háborúja, 1415–1976. Agincourt, Waterloo és a Somme. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013.
- Keresztyén bibliai lexikon (szerk.: Bartha Tibor). <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/f-C9C6F/felelem-C9CB8> (A letöltés időpontja: 2024. január 22.)
- Leifert, J.: Félelem és bátorság. In: Csapatpszichológia. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993.
- Mokánszki Zoltán: A PTSD-szerű tünetek jelenléte az első világháborús Magyar Királyságban. In: Hadtudományi Szemle 2023/1.
- Schmidt Béla: A katonai szolgálat alól való kimenekülés általános orvosi szempontból. In: Budapesti Orvosi Ujság. 1917/1.
- Szedlák Ödön: Idegbetegségek színlelése és aggravalása katonai szolgálat alatt. In: Budapesti Orvosi Ujság. Budapest, 1916/22.
- Szurmay Sándor, vitéz, uzsoki báró: A magyar katona a Kárpátokban. Élmények és tapasztalatok a világháborúból. Erdélyi Szalon Könyvkiadó. 2022.

CASES OF FEAR REACTION FROM THE TIME OF THE GREAT WAR

AUTHOR Zoltán Mokánszki

KEYWORDS First World War, fear, simulations, neurosis

ABSTRACT *Fear is an integral part of our everyday life. From mild manifestations to phobias, we encounter it countless times throughout our lives. Thus, it is no wonder that people, driven by their life instincts, show fear under wartime conditions. One manifestation of this throughout history is that soldiers used simulations in trying to avoid the direct danger of death associated with war. Before and during the First World War, many cases were recorded, according to which soldiers tried to avoid front-line service. In this paper I present some examples from the Kingdom of Hungary during the First World War. First of all, I must point out that I examine them from the viewpoint of historical research, so I do not present a specific diagnosis or reaction analysis; rather, I try to enrich the forms of appearance of fear reactions by presenting real-world cases.*